

Suvremeno djetinjstvo u svjetlu logopedagogije

UDK: 373.2:[376.1:371.68]

Pregledni članak

Primljeno: 13. 02. 2018.

Cvijeta Pahljina, dr. med. spec. psih.¹
LOGOS – Hrvatska psihoterapijska udruga
cvijeta.pahljina@gmail.com

Sažetak

U uvodnom se dijelu govori o pojmu djetinjstva, o prenatalnoj psihologiji te o različitim odgojnim pristupima malom djetetu. Predstavljene su počeci razvoja dječjih vrtića u Hrvatskoj te rezultati mijenjanja konteksta i njihove odgojno-obrazovne prakse. Potom su predstavljene alternativni vrtići (Montessori, Waldorf, Reggio), a zatim i prijedlog logopedagoškog vrtića u kome bi dječji razvoj bio potpomognut logopedagoškim vrijednostima.

Ključne riječi: djetinjstvo, alternativni vrtići, logopedagogija, samonadranje, prapovjerenje

---

¹ Cvijeta Pahljina je liječnica, psihijatrica, psihoterapeut, podrijetlom s Raba. Školovala se u Rijeci i Zagrebu a potom je u Beču, u klasi prof. dr. Elisabeth Lukas, specijalizirala logoterapiju. Godine 1986. je u Celju utemeljila *Telefon za pomoć v stiski*, a potom i Savez slovenskih društava za telefonsku pomoć u krizi, čija je i dugogodišnja predsjednica. Edukatorica je volontera i supervizira njihov rad. Prije 20 godina pokrenula je i još uvijek vodi preventivni psihološko-edukativni program duhovnog razvoja pri Žičkom zavodu. Vodi studij logoterapije u Sloveniji i u Hrvatskoj te dovršava doktorski studij na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu.

Uvod

Prenatalni razvoj započinje začecem; čak i ranije. Već razgovori, razmišljanja i osjećaji roditelja na neki djeluju način na dijete koje će se začeti. Nakon intrauterinog života u trajanju 10 lunarnih mjeseci, donosimo na svijet gensko nasljeđe po očevoj i majčinoj strani, intrauterino odslušane zvukove majčinog srca, njezin glas kada pjeva ili govori, njena raspoloženja, njezine strahove ili njezin mir. Čujemo i zvukove iz okoline tako da i otac ostavlja trag. Dodir ili milovanje trbuha prenosi se preko tekućine u kojoj dijete pliva kao u balonu te ga milovanje dohvaća svojom nježnošću, a udarci izazivaju strah. Prepletenost krvotoka djeteta i majke omogućuje njegovu normalnu ishranu i razvoj, zaštitu od bolesti preko majčinih antitijela. Isto tako, alkohol, droge, lijekovi, različite druge kemijske supstance ugrožavaju dječji organizam, njegov normalan rast i razvoj. Dakle, prenatalni je period vrlo važno razdoblje za naše biološko postojanje, a također i za psihološki razvoj. Ipak, je li čovjek samo biološko i psihološko biće? Je li to sve? Viktor E. Frankl (1905. – 1997.) utemeljitelj *logoterapije*, tvrdi da je čovjek troslojno biće: biološko, psihološko i duhovno. Pritom su sve te komponente međusobno isprepletene u cijelom našem organizmu. Postavlja se pitanje odakle što dolazi, koje je podrijetlo tih triju sustava?

Odgovor bi bio: biološko nasljeđujemo od roditelja, psihološko djelomice (npr. u obliku temperamenta), također nasljeđujemo, ali odakle dolazi duhovno? Ono se svakako ne prenosi od roditelja. Prema V. Franklu u trenutku začeca djeluje Netko iz transcendencije, Netko tko nam daruje iskru svog beskonačnog duha. *Tertium datur* naziva taj zahvat V. Frankl. Prema tome, svatko je od nas posebno stvoren i zbog toga tako dragocjen. Svi smo mi originalni, potpuno različiti od drugih, neponovljivi u cijeloj povijesti čovječanstva. Ako bi samo jedna osoba izostala iz cijelog niza osoba koje su živjele, povijest bi izgledala drugačije. Ta temeljna postavka logoterapije odgovara na bitnu potrebu čovjeka da nađe odgovor na pitanje smisla. Ona je istovremeno vrlo ljekovita kod teških trauma vezanih uz rano djetinjstvo i odnose s roditeljima. Naime, ako me stvoritelj želio, znači da sam ja vrijedan te da moj život nije slučajni i da moje postojanje treba ispuniti neku smislenu zadaću. Preko svoje duhovne komponente čovjek se uzdiže iznad svijeta životinja i predstavlja nešto puno više od njih. Čovjek je pozvan da bude kokreator (V. Frankl). U našoj duhovnoj dimenziji nalazi se naša slobodna volja, odgovornost i savjest. Preko duhovne dimenzije intuitivno spoznajemo što je najsmislenija odluka ili što je smisao upravo tog životnog trenutka u kome se nalazimo te što je dobro ili zlo. Odlučujemo se zauzeti neki stav, napraviti neku radnju i time djelujemo na sebe same i na svijet oko sebe. Čovjek je osoba koja nije determinirana, nije unaprijed određena, često se u zadnjem trenutku predomislimo i reagiramo drugačije. Dakle, naše je djelovanje

nepredvidivo. Ovisno je o nama samima. Za svoja smo djelovanje sami odgovorni, pa prema tome ne vrijede izgovori da su okolnosti u roditeljskoj kući ili okolini bile takve da smo bili prisiljeni nešto napraviti. To što ću napraviti moj je izbor. Prema desetoj tezi o osobi V. Frankla čovjek može razumjeti svoju egzistenciju samo iz perspektive transcendencije. Ipak i tada puno toga ostaje zadržano velom tajne. Zbog toga što je čovjek duhovno biće, ne zadovoljava se samo svojim tjelesnim i psihološkim blagostanjem, nego ima silnu potrebu pronaći odgovor na pitanje smisla vlastitog postojanja. Zašto baš ja, zašto baš sada, zašto baš ovdje, zašto baš tako? Na sva ta pitanja svakodnevno tražimo odgovore i pronalazimo ih barem djelomice na našem životnom putu. Otkrivamo smisao koji ima naše postojanje, smisao koji je utkan u svaki dan i u svaki trenutak.

Promijenjeno djetinjstvo

Susanna Conrad je 1998. održala zanimljivo predavanje na temu promijenjenog djetinjstva u sklopu zaključka pilot projekta *Waldkindergarten* (šumski dječji vrtići) u pokrajini Rheinland-Pfalz. Najprije objašnjava koje promjene u društvu utječu na današnje djetinjstvo: u prvom redu to su visoka društvena očekivanja od roditeljstva, velika želja za neovisnim životom te raširena egzistencijalna nesigurnost. Posljedica toga jest sve manji broj djece u obitelji. U porastu je broj samaca, obitelji s jednim članom domaćinstva, obitelji koje nisu registrirane te rastavljene obitelji. S druge strane, liberalizacija odnosa unutar obitelji dovodi do promjene uloga te intenziviranja emocionalnih odnosa među članovima obitelji. Obitelj u klasičnom građanskom smislu gubi na značenju. Mijenjaju se i modeli odgoja, što je prouzrokovano promjenom sustava vrijednosti. Razvija se konzumerizam i usmjerenost dostizanju višeg materijalnog standarda, a gubi se usmjerenost prema pozivu i razvoju sposobnosti. Od instrumentalne orijentacije u kojoj je dijete predstavljalo materijalnu vrijednost za obitelj (briga za ostarjele, dotok novca, sudjelovanje u obiteljskim poslovima i sl.), dijete se pretvara u nematerijalnu obiteljsku vrijednost: s njim se povezuje smisao života, osjećaj ispunjenosti i sreće. Sve to dovodi do jake usmjerenosti na dijete, čak i na štetu partnerskog odnosa. U društvu orijentiranom prema uspjehu sve se više pojavljuju perfekcionistička očekivanja koja mogu dovesti do straha od neuspjeha u odgoju te deficita u socijalizaciji. U slučajevima rastave roditelja, djeca često igraju ulogu nadomjesnog partnera.

Javljuju se sljedeće odgojne predodžbe: dobri su roditelji pedagoški informirani, liberalni i poštuju ličnost djeteta. Autoritativan odgoj gubi svoj legitimitet. Dok je ranije prevladalo poštovanje roditelja od strane djece, danas prevladava poštovanje djece od strane roditelja (Schutze, 1988.). Cilj odgoja jest partnerski odnos s dje-

tetom. Obitelj se shvaća kao ravnopravna zajednica njenih članova. Pojavljuje se i fenomen prezaštitničkih roditelja, koji dovodi do neprestanog smanjenja djetetovih obaveza unutar obitelji. Promijenili su se uvjeti stanovanja: veliki stambeni objekti ograničavaju boravišni prostor djece; potreban je automobil, autobus, željeznica da bi se došlo do dječjeg vrtića, škole, posla, trgovine i sl.; svi stalno nekamo idu. Povećala se buka zbog prometa, povećao se broj prometnih nesreća. Smanjuje se i vrijeme boravka u stanu, i općenito na jednom mjestu, što utječe na socijalne kontakte. Djeca postaju ovisna o roditeljima da bi došla do svojih udaljenih prijatelja. Dogovor za igru ovisan je o slobodnom vremenu roditelja, a igra je često zamijenjena nekom korisnom aktivnošću. Gube se i prirodne površine za igru. Čak i na zelenim površinama stoji često natpis: *zabranjeno hodanje po travi*. Umjesto po travi, hoda se po tartanu. Dok su djeca ranijih generacija još p(rep)oznavala ptice i njihov pjev, danas prepoznaju zvukove elektronskih uređaja. Elektronski mediji postali su nadomjesne bake. Tako istraživanja u Njemačkoj pokazuju da djeca u dobi od 4 do 6 godina provode dnevno prosječno sat i pol ispred TV-a, u dobi od 7 do 9 godina dva i pol sata (Bründel i Hurelmann, 1996.). Jedno je domaće istraživanje (Mikić i Rukavina, 2006.) pokazalo kako dijete mlađe od 6 godina u prosjeku provede 3 sata dnevno gledajući televiziju, 2 sata u igri na vanjskom prostoru, a tri puta manje vremena provede čitajući (ili da mu netko čita).

Umjesto na otvorenom, prirodno područje za igru sve je više u zatvorenom prostoru: stanu i igraonicama gdje odrasli imaju potpuni nadzor. Dječja saznanja i doživljaji te odgovarajući odgojni pristupi su sve ubrzaniji. No, roditelji su sve nesigurniji u odgoju, u porastu je broj savjetovališta za djecu i roditelje, internetskih stranica sa savjetima za roditelje, foruma itd. U porastu je preosjetljivost na stres, koja prouzrokuje strah, nesigurnost i traženje nadomjesnog zadovoljstva. Smanjuju se kontakti, gube se granica u socijalnim kontaktima. Kao posljedica psiholoških problema, česte su smetnje koncentracije. Smanjenje kretanja dovodi do tjelesne preosjetljivosti i veće sklonosti povredama. Pojavljuju se u većem broju i psihosomatski poremećaji kao i smetnje spavanja te govorne smetnje.

Ipak, ne bismo smjeli steći pogrešan dojam o promijenjenim uvjetima za rast i razvoj današnjeg djeteta kao potpuno lošim. Ti uvjeti donose sa sobom i mnogo korisnog: primjerice, potiču kreativnost i samostalnost kod djece. No, da bi dosegli optimalne uvjete, potrebna je primjerena razina osjetljivosti za dječje potrebe koja će omogućiti razvoj bez prevelikih opterećenja i pritisaka.

Promijenjeni utjecaji na odgoj i obrazovanje

Današnje strukturne promjene obitelji i djetinjstva zahtijevaju promjene na nekoliko društvenih razina. Djeci treba omogućiti stjecanje iskustva preko vlastitih radnji. Djeca uče preko djelovanja. Pritom treba uspostaviti zajedničku odgovornost odraslih i djece. Trebaju biti prisutni poticaji i pomoć odraslih. Kod djece treba poticati Ja-kompetencije, Socijalne kompetencije te Kompetencije stvari.

Ja-kompetencija znači sposobnost spoznaje, toleranciju prema frustracijama, podnošenje različitih emocija i samopovjerenje. Socijalna kompetencija podrazumijeva sposobnost poštovanja drugih i uvažavanje njihovih potreba. Kompetencija stvari znači shvaćanje smisla, govorne kompetencije, poticanje znatiželje za znanjem te poznavanje materijala. Sve te tri kompetencije omogućavaju današnjem djetetu prilagođavanje odnosno snalaženje u uvjetima odrastanja. U početku odgojno-obrazovne reforme naglasak je bio na poticanju intelektualnog razvoja. Uslijedili su kurikulumi koji su se temeljili na poticanju socijalnih kompetencija; u 90ima naglasak je na odgoju za kreativnost, pedagogiji okoliša – eko-pedagogiji i zdravstvenoj pedagogiji. Pojavljuju se vrtići temeljeni na novim pedagoškim pristupima, kao što su vrtić usmjeren na prevenciju ovisnosti (*vrtić bez igračkaka*), vrtići usmjereni prema društvenoj zajednici, vrtići blizu prirode pa sve do šumskih vrtića. Usprkos razlikama, zajednička im je želja i nastojanje da djeci omoguće nove koncepte života i rasta. Pritom su neophodne postale promjene uvjeta u kojima vrtić djeluje i koji to sve omogućuje. Djeca trebaju okolinu koja potiče njihovu znatiželju, kao i njihovu maštu. Sve se više ističe važnost Pestalozzijevog modela: glava – srce – ruka. Djeca trebaju imati mogućnost ostvariti u svom svijetu različite potrebe. Došlo je naime do smanjenja broja osobnih kontakata, smanjenja prostora za igru. Gibanje potiče i „unutrašnje gibanje“. Posebno je važan kontakt s prirodom koja je prirodno životno okruženje čovjeka. Trebamo biti uvjereni da se odgoj ne odvija samo kao interakcija odraslog i djeteta, nego i kao interakcija s okolišem. Prostorni uvjeti imaju velik utjecaj na rast i razvoj djeteta. Oni taj rast ubrzavaju ili usporavaju, potiču ili zaustavljaju. Konačno možemo zaključiti da je lakše mijenjati dijete i prilagođavati ga na uvjete okoliša, nego obrnuto.

Danas se u pedagoškim znanstvenim krugovima, vjerojatno pod utjecajem antropoloških istraživanja (za pregled v. Lancy, 2016.) govori o tome da je djetinjstvo konstrukt koji je nastao u 20. stoljeću. Bašić (2009.) piše o nereflektiranom pojmu, u hrvatskoj pedagogiji, postmoderne slike djeteta kao *socijalnog aktera i sukonstruktoru vlastitog razvoja*.

Hurrelmann je još 1988. godine postavio model djeteta kao *produktivnog subjekta koji prerađuje stvarnost*. Dijete se od tada sve više shvaća kao samostalan subjekt

koji suoblikuje vlastitu ličnost. To je podkrijepilo i društvene tendencije za uspostavljanje *prava djeteta* na samosocijalizaciju, samoobrazovanje, vlastito viđenje i suoblikovanje svijeta. To je utjecalo i na istraživanja na području pedagogije, koja mijenjaju smjer i idu u pravcu: a) kritike pedagoških institucija kao socijalizacijskog čimbenika i b) istraživanja *iz perspektive djeteta*. Zahtjev je politički motiviran: odnosi se na koncept djeteta kao sudjelujućeg građanina i time se relativizira ili potpuno ukida odgojno-obrazovna / pedagoška odgovornost i zastupnička uloga odraslih u odnosu na djecu i mlade te se nastoji čim ranije uključiti djecu u društveni život. Dijete se oslobađa ovisnosti o odraslima i konfrontira ga se sa zahtjevom da samo odlučuje o za njega važnim egzistencijalnim pitanjima. Time se zapravo postavljaju izvanjske norme koje dijete preopterećuju. Pojavljuje se pojam *gubitak djetinjstva* (Giesecke, 1996.) što znači da se djeca *ostavljaju bez orijentira i vrijednostnih uporišta na temelju kojih mogu interpretirati svijet*. Upotreba termina odgoj i obrazovanje postala je upitna (i problematična), a novi izraz *sukonstrukcija subjekta* se ne odnosi na pedagoško djelovanje nego na novu paradigmu, koja se ne bavi odgojem, nego *omogućavanjem učenja*. U kognitivnoj psihologiji pojavljuju se izrazi kao znanstvenik u kolijevci (Gupnik, Meltzoff i Kuhl, 2003.) – dijete kao znanstveni ekspert. U znanostima o odgoju pojavljuje se stav da je djetinjstvo *socijalna konstrukcija* pa se uspostavlja konstrukt „*partnerskog odnosa*“ a dijete se promatra kao subjekt socijalnih odnosa, njihov sukonstruktor. Na realnost, i apsurdnost, te situacije ukazuju i psiholozi (Bergman, 2004.) i psihijatri, (Winterhoff, 2009. - *Zašto naša djeca postaju tirani?*), ali i mladi koji su prerano stekli pravo i obavezu samoodređenja. U pitanje su dovedene čvrsto postavljene društvene hijerarhije. Polazi se od pretpostavke da je već petogodišnje dijete sposobno prihvatiti ili odbaciti prijedloge roditelja. Zauvijek je izgubljeno razdoblje zaštite koje je bilo prisutno u djetinjstvu – kad su roditelji ili profesionalni odgojitelji oduzimali djeci mogućnost donošenja odluka kojima ne mogu sagledati posljedice (Bašić, 2009.). Pozitivno je što je postmoderno dijete dobilo puno veći prostor isprobavanja vlastitih mogućnosti i sudjelovanja u društvenom životu. Međutim, nametnut mu je status socijalnog aktera i zahtjev samostalnosti u djelovanju i odlučivanju. Jull i Jensen (2017.) tvrde da odgovornost za odnos dijete–odrasli nose isključivo odrasli. Dijete može imati svoje želje, može iz odnosa imati svoje dojmove, ali ne može, zbog nedovoljnog životnog iskustva, znati što je za njega zaista dobro. Ako odrasli kao glavnu misao vodilju postave za cilj da je bitno znati što dijete želi i tome težiti, onda će promašiti ono što djeca najviše trebaju, a to je sigurnost u vođenje, sigurnost u prepoznavanju granica i sigurnost u razumijevanju vrijednosti. O vrijednostima je puno pisala i govorila vodeća teoretičarka i praktičarka iz područja logoterapije odnosno logopedagogije, Elisabeth Lukas (2014.). Ona smatra da djeci treba pomoći da postanu sretna; potrebno ih je oduševiti za život. To

je nešto što im prenose roditelji. Roditeljski primjer od bitnog je značenja za razvoj ličnosti djeteta. Sreća je posljedica našeg nastojanja da iz ljubavi za nekoga ili nešto damo najbolje od sebe. Dakle, put do sreće ide preko toga da usrećimo drugoga. To znači da u spoznaji kako smo nekoga usrećili leži naš doživljaj samopoštovanja i zadovoljstva, odnosno sreće.

E. Lukas (2005.) upućuje na Geralda Huthera, dugogodišnjeg voditelja odjela za temeljna neurobiološka istraživanja univerze u Göttingenu, koji kaže: Naš se mozak ne oblikuje jednostavno tako kako ga upotrebljavamo, nego prema tome koliko ga upotrebljavamo s oduševljenjem. Ako pogledamo djecu od 2 do 3 godine, vidjet ćemo da tijekom dana dožive na stotine napada oduševljenja. Oduševljenje aktivira emocionalne centre. Uvijek kad se razveselimo, na sinapsama neurona oslobađaju se supstance koje prenose informacije. Takve se supstance u bitno manjoj mjeri oslobađaju ako se trudimo naučiti nešto iz telefonskog imenika, nego ako učimo nešto što nas oduševljava. Pomoću tih neuroplastičnih informacijskih sustava utječe se na stvaranje novih dendrita. Ne postoje samo lanci nasilja, nego i lanci sreće koji se razvijaju. Prema E. Lukas „čovjek se rađa kao biće s dostojanstvom, slobodom i mogućnošću da gradi samoga sebe. Rađa se kao biće s vlastitom savješću i pristupom božanskim vrijednostima iznad sebe“.

Iz perspektive logopedagogije možemo si postaviti pitanje: kada nastupa vrijeme za odgovornost? Kada dijete ima razvijen osjećaj za dobro i zlo? Razvoj odgovornosti vezan je uz pojam savjesti. Savjest je klica u duhovnoj dimenziji svake osobe koja je prisutna od samog začeća. Ali, isto što se zbiva s mozgom ili srcem ili ostalim organima koji se razvijaju od zametka, isto je i sa savješću kod koje je klica postavljena u trenutku začeća, ali je razvoj te klice proces koji traje cijeli život. Cijeli život upotrebljavamo savijest, oslušujemo njezin tihi glas i onda se odlučujemo za ili protiv toga što nam govori. Na pitanje u kojoj smo dobi sposobni uvidjeti i razumjeti što nam savijest govori ili što se od nas očekuje teško je precizno odgovoriti. Ako promatramo dijete s godinu dana, koje se trudi postaviti na noge penjući se uz ogradu krevetića, mogli bismo reći da se radi o instinktivnom gibanju. Ali kada ga hranimo, a ono pljuje hranu, tada se već pitamo zbog čega. Može biti da mu dajemo pogrešnu hranu, koju njegov želučani sustav ne može dobro preraditi. Ili može biti da je dijete sito ili je bolesno ili mu nije bliska osoba koja ga hrani... U svakom slučaju, postavlja se pitanje koliko je njegovo reagiranje biološki uvjetovano, a u kojoj se mjeri radi o psihološkim faktorima. A što je s duhovnom dimenzijom? Ona dolazi do izražaja u radosti nakon savladanog pokušaja hodanja, trčanja i sl. Tada možemo razmišljati glasa li se savijest koja mu šapuće kada treba prestati trčati ili bacati loptu ili trgati igračku iz ruku brata. Prijelomni je trenutak različit, ovisan o osobi. Možemo mirno potvrditi tezu da je dijete subjekt u svojem suoblikovanju. Prema V. Franklu (2001.)

čovjek je pozvan da bude kokreator tj. sustvaratelj. Područje naših kreacija u prvom je redu naša ličnost. Mi smo graditelji svijeta na taj način da u prvom redu izgrađujemo svoju vlastitu osobu. Budući da se svijet sastoji od otprilike 7 milijardi jedinki, velika je stvar ako se barem jedna od svih tih osoba promijeni na bolje, odnosno, razvija se u pravcu Dobrog.

Različiti pedagoški pristupi djeci predškolske dobi

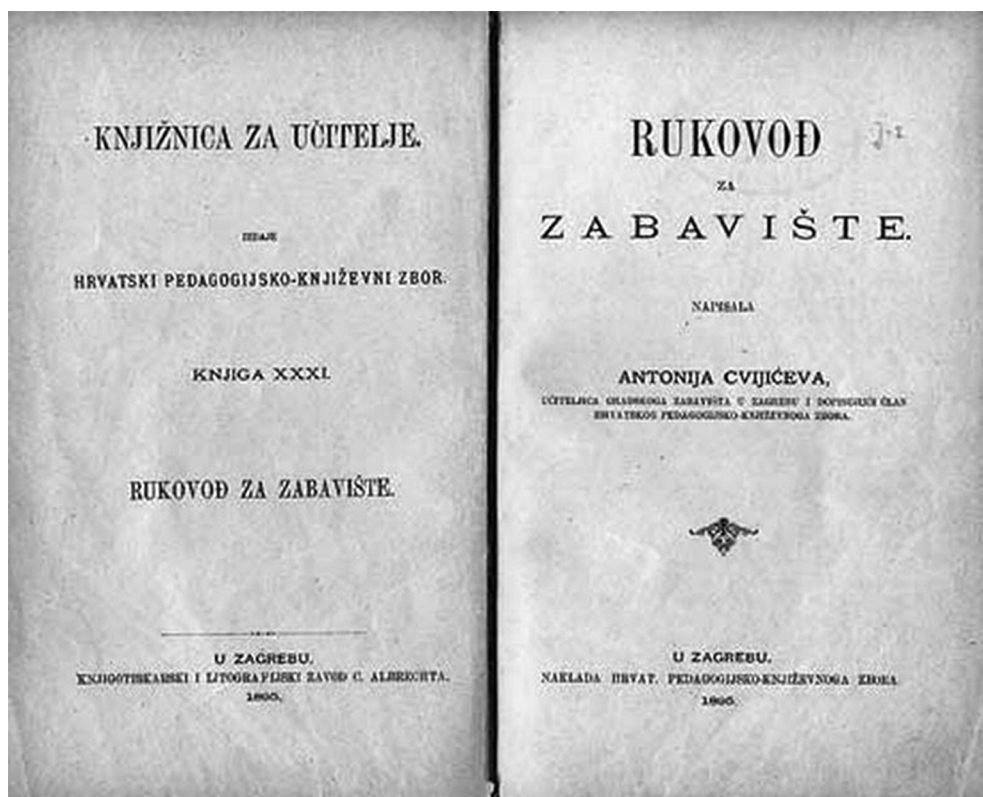
U siječnju 2015. otvorena je u Hrvatskom školskom muzeju u Zagrebu izložba *Zagrebačka zabavišta* (Serdar, 2015.).

Povijest zagrebačkih vrtića počinje u drugoj polovici 19. stoljeća. Prvo privatno zabavište osnovano je 1869. godine, dok je 1882. godine osnovano ono koje je financirao Grad. To je samo nekoliko godina nakon osnivanja vrtića u Beču, što pokazuje da je Zagreb u to doba slijedio trendove moderne Europe. Ključna osoba u razvoju vrtića u Zagrebu bila je Antonija Cvijić Lukšić. Ona je, naime, osnovala prvo privatno zabavište.

Bili su to jako moderni vrtići. U svima se radilo po metodama Friedricha Fröbela (prema Serdar, 2015.) utemeljitelja suvremene pedagogije, koji zagovara prepoznavanje jedinstvenih potreba i sposobnosti svakog djeteta. Njegovi „Kindergarteni“ bili su preteča današnjih dječjih vrtića kod nas, ali i diljem svijeta. Tako je Zagreb dobio ustanovu za djecu od treće do sedme godine koja će moći zadovoljiti njihove potrebe za igrom, a cilj je bio da se mališani pravilno duhovno i tjelesno razvijaju. Metode odgoja mališana bile su jednake, tako da su se u gradskom i privatnom vrtiću djeca igrala i zabavljala na isti način. Zagreb je u to doba bio socijalno osjetljiv grad. U vrtiće su išla djeca bogatih i siromašnih, a nisu svi jednako plaćali. Ovisno o porezu koji su uplaćivali njihovi roditelji, određivao se iznos koji su morali plaćati, pa su neki u vrtić išli i besplatno. Uniforme se nisu nosile, jedino je bilo važno da su djeca čista i uredna. Propisi iz tog vremena zapravo su jako dobri. Primjerice, bilo je određeno da svaki vrtić, ako može, ima vrt. Tamo su djeca sadila i zalijevala povrće, a negdje su imala i domaće životinje (Kotrljan, 2015.).

Danas se promjene konteksta za življenje, odgoj i obrazovanje djece u ustanovama ranog odgoja i obrazovanja temelje na istraživanjima. Tako su u jedno, koje je trajalo tri godine (Petrović-Sočo, 2009.), bila uključena djeca u dobi od 1 do 3/4 godine i njihovi odgojitelji. Pokazalo se kako je kvaliteta okruženja u dječjem vrtiću bitna za kvalitetu njege, odgoja i obrazovanja djece. Demokratski dijalog istraživača i odgojitelja, refleksija tijekom događanja u svakodnevnom radu i evaluacija postignutih promjena bile su temelj za provedbu promjena uvriježenih praksi. Vidjelo se da je, pored formalnog prihvaćanja promjena, bitan unutrašnji stav odgojitelja prema

Slika 1. Rukovod za zabavište, priručnik za odgajateljice

tim promjenama. Ukoliko su oni bili zainteresirani i motivirani za promjene, onda su promjene imale veće šanse da se zaista dogode i održe. U vrtiću gdje je postignuto oduševljenje mogućnošću da se o kontekstu ustanove razgovara, da se slobodno izmjenjuju vlastita iskustva i daju prijedlozi, došlo je do kvalitativnih promjena. Prevladavalo je vedro, aktivno i optimistično ozračje. Odgojitelji su se prirodno ophodili sa djecom, međusobno i s roditeljima. Djeca su u takvim uvjetima ostvarila plodne socijalne interakcije, zajedno učila i pomagala si. Igre i aktivnosti su bile kreativne, raznolike i duljeg trajanja.

Općenito, istraživanja su potvrdila tezu socio-konstruktivističkih teorija da djeca nisu pasivni konzumenti niti usamljeni znanstvenici, nego da u suradnji s drugom djecom i odraslima preuzimaju sukreatorsku ulogu, koja podrazumijeva razvoj svih njihovih potencijala (Petrović-Sočo, 2009.).

Alternativni dječji vrtići: Montessori, Waldorf, Reggio, Logopedagogija

Montessori

Maria Montessori (1870. – 1952.) je bila prva žena liječnica u Italiji. Njena se pedagogija temelji na filozofiji razvoja djeteta prema kojoj ono stječe praktična znanja u područjima života u kojima će sudjelovati kao odrasla osoba. Ona uvažava djetetovu potrebu za slobodom unutar granica, obuhvaća brižljivo pripremljenu okolinu i aktivnosti koje razvijaju dječje psihofizičke sposobnosti. Koncipirana je tako da u potpunosti iskoristi prednosti samomotivacije i jedinstvenu dječju sposobnost samorazvijanja i usavršavanja vlastitih sposobnosti. Dijete se uči samodisciplini te bitnim odrednicama demokracije otkrivanjem da poštovanje drugih osoba i njihovih prava znači osiguravanje poštovanja i tih istih prava za samoga sebe.

Četiri su stupa Montessori pedagogije (Bašić, 2009.):

1. Dijete i njegov razvoj. Slijedi dijete, ono će ti pokazati svoj put.
2. Pripremljena okolina. Dijete može učiti i rasti samo u konfrontaciji sa svojom okolinom. Odrasli su uzor, oni prate i pomažu; samo ako mu je pružena pomoć drugih ljudi, dijete može postati graditelj samoga sebe koristeći i potencijale okoline.
3. Vrijednosna orijentacija. Autonomni, djelatno sposobni i odgovorni pojedinac. Daje smjer didaktički pripremljenoj okolini.
4. Pedagoški etos. Svako dijete ima svoj razvojni potencijal koji odrasli trebaju razumjeti i njegov postupni razvoj pratiti s ljubavlju i interesom za dijete.

Waldorfska pedagogija

Waldorfska pedagogija jest sustav odgoja i obrazovanja temeljen na antropozofskim načelima Rudolfa Steinera (1861. –1925.). U dnevnom, tjednom i godišnjem vrtićkom ritmu izmjenjuju se različite aktivnosti: igra, obroci i odmaranje, umjetničke i radne aktivnosti. Igračke, namještaj i didaktički materijali prirodnog su podrijetla, oblikovani i obojeni tako da pružaju blage i nijansirane poticaje za zdrav razvoj osjetila. Time se u najranijoj dobi *dubinski* njeguje razumijevanje za ekološko. Sve aktivnosti i sadržaji imaju za cilj kod djeteta razviti aktivnu, nenasilnu i stvaralačku igru, izniklu iz same djetetove nutrine. Takva igra u svijetu odraslih odgovara ozbiljnom i kreativnom radu, nastalom iz pune slobode čovjeka. Cilj je razvoj socijalne svijesti, samospoznavanja i etične inteligencije, što je sve usmjereno k razvoju globalnog državljanstva.

Reggio pedagogija

Loris Malaguzzi (1920. – 1994.) utemeljitelj je tzv. Reggio Emilia odgojno-obrazovne filozofije. Nakon Drugog svjetskog rata on sa stanovništvom ove talijanske pokrajine čisti ruševine i prodaje stvari kako bi prikupili sredstva za gradnju dječjih vrtića. Vrtići su izgrađeni, a postupno se razvija i pedagogija usmjerena na dijete koja je do 70ih godina prošloga stoljeća već dobro zaživjela u praksi. Odgoj (i obrazovanje) prema njoj su zajednički projekt države i građana. Dijete je aktivno, kreativno kompetentno biće, koje govori stotinu jezika – kroz koje može izraziti svoje ideje. Djecu treba tretirati s poštovanjem jer je to način da se iz njih razviju ljudi ispunjeni humanizmom te sposobni graditi demokratsko društvo.

Logopedagogija

Kao najmlađa među spomenutim pravcima, logopedagogija se razvila na filozofskim i terapijskim učenjima Viktora E. Frankla (1905. – 1997.). Logoteorija počiva na 3 stupa: Čovjek je biće koje ima potrebu za smislom; Čovjek je biće koje posjeduje slobodnu volju; Život uvijek ima smisla. U skladu s time, logopedagogija:

1. ostvaruje prostor mladome čovjeku za pronalaženje vlastitog smisla bivanja
2. istovremeno *razvija korijenje u zemlji*, tj. pomaže naći smjer i postaviti granice, ali i pomaže *razvoju krila*
3. podcrtava život kao zadaću i uči pronalaziti vlastite odgovore na životna pitanja
4. vidi u svakom čovjeku neuništivu i zdravu duhovnu jezgru s pomoću koje aktivira ponekad skriveni potencijal
5. očičuje osobu, povezuje ju s Logosom i suočava s vizijama i vrijednostima.

U okviru Hrvatske psihoterapijske udruge – LOGOS već se od 2011. godine izvodi osmosemestralna edukaciju iz logoterapije/logopedagogije, temeljena na kurikulumu Elisabeth Lukas. Jedna im je od zadaća da smisle i u praksi provjere načine na koje bi se moglo djeci dobi 3 – 7 godina približiti temeljne logopedagoške pojmove, intervencije i teze. U Tablici 1. neki su njihovi primjeri.

Tablica 1. Kako djeci dobi 3 – 7 godina približiti temeljne logopedagoške pojmove, intervencije i teze

Temeljni logopedagoški pojmovi	Primjeri koje su dali polaznici logopedagoške edukacije
<p>Autotranscendencija (samonadranje) - iz ljubavi prema nekome ili nečemu zaboraviti na sebe</p>	<p>Kada nekoga jako voliš, pa zbog njega napraviš i nešto što ti je teško. Na primjer, daš prijatelju zadnji komad kolača, ili se igraš s mlađim bratom ili sestrom igru koja tebi više nije zabavna, no njemu je.</p>
<p>Prapovjerenje – intuitivni osjećaj da netko ili nešto veće od nas brine o nama, da će sve dobro završiti</p>	<p>Kada misliš kako će sve na kraju ispasti dobro. Kada se dogodi nešto loše, a ti vjeruješ da će se to nekako riješiti. Kada vjeruješ da postoji Bog koji se brine da sve na kraju bude dobro.</p> <p>Dobio si visoku temperaturu, a trebao si ići s prijateljima na igralište igrati nogomet. Možeš biti ljut na mamu zato što te ne pušta van i biti tužan zato što se svi tvoji prijatelji igraju, a ti moraš biti u krevetu. A onda se sjetiš da si dan ranije cijeli dan igrao nogomet, jako se umorio i oznojio i da si se možda zato razbolio i da se možda sljedeći put moraš malo i odmoriti i da ti mama sigurno želi najbolje kad ti kaže da moraš ostat u krevetu dok ne ozdraviš i da ćeš sigurno još puno puta s prijateljima igrati nogomet. Kada tako razmišljaš, onda ti bude lakše.</p>
<p>Prkosna moć duha – sposobnost izdržati neugodu radi jako vrijednog cilja</p>	<p>Kada ti netko kaže da je nešto nemoguće, a ti baš odlučiš da ćeš se potruditi da to napraviš. Na primjer, netko ti kaže da si ti premali da bi se brinuo za psa ili macu, a ti pokažeš da znaš npr. maci dati hranu kako treba i promijeniti joj pijesak.</p>
Temeljne logopedagoške intervencije	
<p>Promjena stajališta: zauzeti drukčiji stav prema istoj osobi, situaciji, događanju, koji otkriva pozitivne elemente</p>	<p>Kada razmisliš o tome kako nešto što izgleda ružno može ispasti lijepo. Na primjer, tvoj prijatelj slomi ruku, žao ti je što ga boli, što će mu neko vrijeme ruka morati biti zamotana u gips. No, na taj gips mu svi prijatelji mogu nešto nacrtati i on može postati lijep, šaren, veseo.</p> <p>Kada pogledaš taj gips, ne vidiš samo to da je prijatelju slomljena ruka, već i to da on ima puno prijatelja koji ga vole.</p>

Derefleksija: preusmjeravanje pažnje od situacije koja se trenutačno ne može promijeniti	Kada te nešto muči, ali ideš raditi nešto drugo da ne misliš na to. Na primjer, ljut si zbog toga što si trebao ići u park, a jako pada kiša pa ne možeš. I onda odlučiš da se nećeš više ljutiti zbog toga što ne možeš u park, nego da ćeš se zabaviti nečim u kući, ili pomoći u spremanju kuće. Pritom možeš pjevati, pričati o smješnim stvarima i slično – jer se možemo dobro zabaviti onda kada mi to hoćemo, a ne samo onda kada je vani lijepo vrijeme.
Humor (paradoksalna intencija): znati se nasmejati svojem strahu	Ideš doktoru i bojiš se injekcije i onda nacraš doktora s jaaaako velikom injekcijom. Možeš toj injekciji nacrtati oči, usta, dati joj ime... I onda vidiš kako su prave injekcije zapravo puno manje i da zapravo jako ne bole. Kod moje cure pali priča o pauku Jurici. Proširili smo priču na paukovu cijelu obitelj i svaki put kada Lea vidi pauka, traži me da razgovaram s njim, pa tako pričamo gdje je bio, što radi, što mi radimo, gdje su mu prijatelji i sl. i to je vrlo zabavno.
Teza da svaka situacija ima neki smisao (Nije svako zlo za zlo)	Kada si jače bolestan, nekada trebaš otići u bolnicu. Žalostan si zbog toga, teško ti je što si bolestan i htio bi ostaniti kod kuće, ali doktor kaže da te bolje mogu liječiti u bolnici. I tamo ti je na početku malo teško, ali onda se počneš bolje osjećati pa se počneš igrati s drugom djecom, nekad postanete i prijatelji. A doktori i sestre ti pomažu kada se loše osjećaš, pomažu ti da što prije ozdraviš, pa kad se vratiš kući opet možeš raditi sve kao i prije. Dobili smo novu loptu koja nam je, iako smo pazili, pobjegla, otkotrljala se u grmlje i probušila se. Tužni smo jer je lopta bila lijepa i nova, bojimo se da će se mama i tata ljutiti jer nismo dovoljno pazili. Svi su mi prijatelji pomogli u traženju lopte i kad smo vidjeli da je uništena, rekli su da ćemo svi zajedno skupiti novac i kupiti novu loptu. Shvatio sam da imam dobre prijatelje koji će mi uvijek pomoći.

Opisani primjeri razmišljanja (odgajatelja i djece) i ponašanja djece dobi od 3 do 7 godina pokazuju da su djeca u toj dobi sposobna izraziti i razvijati svoju duhovnu dimenziju: sposobna su prosuditi što je dobro, a što zlo; sposobna su upotrijebiti svoju slobodnu volju i promijeniti stajalište, nadrastiti sami sebe, nasmejati se svojim strahovima i uvidjeti smisao neke situacije.

Logopedagoški vrtić jest projekt grupe entuzijasta u Hrvatskoj. Odgajatelji trebaju završiti edukaciju iz logopedagogije i u svom životu primjenjivati osnovne postavke logoteorije Viktora E. Frankla. Samo uvjereni i oduševljeni odgojitelji moći će prenijeti te spoznaje u svoj rad s djecom.

Prednosti logopedagoškog pristupa jesu u shvaćanju ljudskog bića kao trodimenzionalnog te naglašavanju duhovne komponente kao specifično ljudske. Spoznaja o tome jest važna kako bi odgojitelji mogli kurikularno djelovati na savjest, kao temeljnog čimbenika duhovne strukture djeteta, te ga odgajati potičući njegovu slobodu izbora i odgovornost. Na taj će način prevenirati deterministički odnos prema životu te pomoći formiranju pojedinca sa sviješću o dubokom smislu njegove jedinstvene i neponovljive osobnosti, čiju zadaću ne bi mogao izvršiti nitko umjesto njega samoga. Nadamo se da će se ta zamisao i ostvariti te tako omogućiti djeci i odgojiteljima da osvijeste moć koju svaki pojedinac posjeduje. Ako ga pri tome vodi Ljubav može promijeniti svijet u puno ljepše mjesto življenja.

Zaključak

Zaključujemo s razmišljanjem Viktora E. Frankla: Dijete je meso od mesa svojih roditelja, ali nije duh od duha svojih roditelja. Dijete je samo tjelesno dijete svojih roditelja, u doslovnom fiziološkom smislu. U metafizičkom smislu ono je posvojče. Posvajamo ga u svijet, u bivanje. Djetetov otac nije onaj koji ga je začeo. On je zajedno s majkom samo svjedok čuda, uvijek novog čuda nastanka svakog čovjeka. I kao što nastavlja E. Lukas: Zato ga volite i čuvajte ne kao nekoga koga biste htjeli imati, nego kao takvog kakav on istinski jest.

Literatura

- Bašić, S. (2009.). Dijete (učenik) kao partner u odgoju: kritičko razmatranje. *Odgojne znanosti*, 11(2), 27-43.
- Bergmann, W., (2004.). *Gute Autoritet. Grundsätze einer zeitgemässen Erziehung*. Weinheim, Basel: Beltz.
- Bründel, H. i Hurrelmann, K. (1996.). *Einführung in die Kindheitsforschung*. Weinheim: Beltz.
- Conrad, S. (1998.). *Veränderte Kindheit-andere Kinder-andere Räume – andere Möglichkeiten*. - *Abschlussstagung des Pilotprojektes Waldkindergartens des Landes Rheinland-Pfalz* (Dostupno na <https://www.kindergartenpaedagogik.de/940.html> (18.12.2017.)
- Frankl, E. V. (2001.). *Život uvijek ima smisla*. Zagreb: Oko 3 ujutro.
- Giesecke, H. (1996.). *Die pädagogische Beziehung. Pädagogische Professionalität und die Emancipation des Kindes*. Weinheim und München: Juventa Verlag.
- Gopnik, A., Meltzoff, A. N. i Kuhl, P. K. (2003.). *Znanstvenik u kolijevci: što nam rano učenje kazuje o umu*. Zagreb: Educa.
- Hurrelmann, K. (1988.). *Social structure and personality development*. New York: Cambridge University Press.
- Jull, J. i Jensen, H. (2017.). *Vom Gehorsam zur verantwortung: Für eine neue Erziehungskultur*. Weinheim, Basel: Beltz.
- Korljan, Z. (2015.). Zaboravljena povijest dječjih ustanova u Hrvatskoj. *Jutarnji list*, 26. 01.
- Lancy, D. F. (2016.). *The anthropology of childhood*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lukas, E. (2005.). *Viktor E. Frankl: Philosoph und Arzt (1905-1997)*. München/Wien: Profil Verlag.
- Lukas, E. (2014.). *Umetnost spoštovanja*. Ljubljana: Novi svet.
- Mikić, K. i Rukavina, A. (2006.). *Djeca i mediji*. Dostupno na http://www.hfs.hr/nakladnistvo_zapis_detail.aspx?sif_clanci=1604#V17QprGM8I (18.12.2017.)
- Petrović-Sočo, B. (2009.). *Mijenjanje konteksta i odgojne prakse dječjih vrtića*. Zagreb: Mali profesor.
- Schütze, Y. (1988.). Zur Veränderung im Eltern-Kind-Verhältnis seit der Nachkriegszeit. In R. Nave-Herz (Hrsg.), *Wandel und Kontinuität der Familie in der Bundesrepublik Deutschland* (S. 95-114). Stuttgart: Enke.
- Serdar, E. (2015.). *Zagrebačka zabavišta* (izložba). Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Winterhoff, M. (2009.). *Tyrannen muessen nicht sein. Warum Erziehung allein nicht reicht –Auswege*. Guetersloh: Guetersloher Verlaghaus.

Modern childhood in the light of logopedagogy

Abstract

The introductory section deals with the concept of childhood, prenatal psychology and various educational approaches to a small child. The beginnings of the development of kindergartens in Croatia have been presented, as well as the results of their context and educational practice change. Then alternative kindergartens (Montessori, Waldorf, Reggio) were presented, as well as a proposal for a logopedagogical kindergarten in which child development is supported by logopedagogical values.

Keywords: childhood, alternative kindergartens, logopedagogy, self-transcendence, reverence